

18 juni 1916

Parijs, 17 juni. Officiële mededeling van hedenmiddag:

In België tamelijk hevige wederzijdse werkzaamheid van de artillerie in het vak van Lombardsijde.

Londen, 17 juni. Officieel.

Aanmerkelijke bedrijvigheid, gisteravond, op verschillende delen van het front. Krachtige vijandelijke beschieting tussen de rivier Bouve en Wieltje, te middernacht vergezeld van twee mislukte pogingen tot gasontwikkeling ten westen van Menen en Wijtschate, echter zonder infanterieaanval.

20 juni 1916

Parijs, 19 juni. Middagcommuniqué: Aan het Engelse en Belgische front een rustige dag.

Het wekelijks overzicht der Belgische krijgsverrichtingen, lopende van 10 tot 16 juni, luidt:

Er viel niets bijzonders voor gedurende de afgelopen week. Behalve de gewone wederzijdse artilleriebeschieting heerste slechts om Diksmuide en Steenstrate, waar gevechten met handgranaten plaats hadden, enige bedrijvigheid.

21 juni 1916

Parijs, 20 juni. Middagcommuniqué: Aan het Engelse en Belgische front beschietingen. Geen infanteriegevechten.

22 juni 1916

Parijs, 21 juni. Middagcommuniqué: Aan het Engelse en Belgische front mijn- en geschutstrijd.

Men meldt ons uit Cadzand:

Tussen 7 en 7 ½ uur gisterochtend werd hier hevig kanongebulder vernomen, dat uit zee scheen te komen. Oorlogsschepen werden niet waargenomen.

23 juni 1916

Parijs, 23 juni. Middagcommuniqué: Aan het Engelse en Belgische front mijn- en geschutstrijd.

Berlijn, 28 juni. Officieel. Ten oosten van Ieper is een poging van de vijand om aan te vallen verijdeld.

24 juni 1916

Parijs, 23 juni. Officiële mededeling van hedenmiddag: in België heeft het vernielen van de Franse batterijen de vijandelijke inrichtingen in de duinenstreek ondersteboven geworpen.

Londen, 23 juni. Officieel: Bij het mooie weer van gisteren is er veel bedrijvigheid in de lucht geweest. Er hebben 22 luchtgevechten plaats gevonden, die merendeels onbeslist zijn gebleven. Twee Engelse toestellen zijn geveld.

De vijand heeft gisteren gas ontwikkeld aan een klein stuk front ten zuidwesten van Menen, doch de infanterie heeft geen aanval gedaan.

Vandaag niets van belang.

De Brussels.

De Harwichboot, die door Duitse torpedoboten naar Zeebrugge is opgebracht, is vermoedelijk de Brussels. Van de aankomst van dit stoomschip, dat donderdagavond om 11 uur 15 uit de Nieuwe Waterweg naar Harwich vertrok, is ten kantore der firma Hudig & Pieters alhier (Great Eastern Steamship Comp.), geen bericht ontvangen.

De Brussels was bij vertrek van hier hoofdzakelijk geladen met levensmiddelen als margarine, eieren enz. Aan boord bevonden zich als passagiers ruim 50 Belgische vluchtelingen, mannen, vrouwen en kinderen, benevens 24 Russen.

Men meldt ons uit Oostburg:

Tussen acht en elf uur hoorde men gisteravond een hevig trommelvuur aan het westelijk front.

26 juni 1916

Londen, 25 juni. Officieel. De vijand heeft gisternacht een aanval beproefd ten noordoosten van Looz, maar hij is afgeslagen. Onze artillerie is vandaag over het gehele front zeer bedrijvig gebleven. Het hevigst was het granaatvuur bij Neuville, ten zuiden van Vailly en ten noorden van Ieper, aan de weg naar Menen. Elders werd er met loopgraafmortieren gevochten.

27 juni 1916

Het wekelijks Belgisch communiqué van de krijgsverrichtingen aan het westelijk front, lopende van 17 tot 24 juni, luidt:

In het begin van de afgelopen week hebben onze artillerie en loopgraafmortieren een doeltreffend, vernietigend vuur gericht op de vijandelijke inrichtingen tussen Diksmuide en grenspaal 16 aan de IJzer.

Aan het front heerste over het algemeen kalmte, behalve de gewone wederzijdse artilleriebedrijvigheid. In de streek van Diksmuide en Steenstrate, de gewone gevechten met bommen ten noorden van de weg.

28 juni 1916

Parijs, 27 juni. Middagcommuniqué:

In België hebben 3 Franse vliegtuigen tijdens een verkenningsstocht 65 granaten geworpen op Duitse vaartuigen bij de Belgische kust.

Londen, 27 juni. Officieel. Gisteravond is ten zuidoosten van het vooruitspringend deel van ons front bij Ieper een Duitse aanval afgeslagen.

De gisteravond te Vlissingen binnengekomen mailboot heeft waargenomen dat een vissersvaartuig door een Duitse torpedoboot werd opgebracht.

Vermoedelijk was het een Belgisch vaartuig uit Breskens of Zierikzee.

1 juli 1916

Parijs, 30 juni. Officiële mededeling van hedenmiddag. In België hebben de Duitsers omstreeks 11 uur 's avonds, na een voorbereiding door artillerie, het vooruitspringend gedeelte van de Franse linie bij de weg van Nieuwpoort naar Lombardsijde

aangevallen. Een onverwijd uitgevoerde tegenaanval der Fransen wierp hen uit een stuk loopgraaf, waarin zij voet gevat hadden.

In Vlaanderen.

Berlijn, 23 juni.

De kust.

De uitnodiging prikkelde mijn nieuwsgierigheid. De reis, zo werd ons verteld, zou eerst naar Oostende gaan. Oostende en Zeebrugge echter zijn geheimzinnige namen geworden. Ze zijn zo vaak genoemd en er is zoveel over verteld in deze oorlog! Zij hebben een belangrijke rol gespeeld in de, vooral in den beginne, zo geheimzinnig aandoende bewegingen van de Duitse duikboten. Ze zijn, zoals ieder weet, hoofdpunten geworden in de kustverdediging van Vlaanderen, gewichtige bolwerken in de brede flank van het front in het westen. Engelse oorlogsschepen hebben telkens weer de plaatsen vanuit de verte bestookt. Wat er echter precies voorvalt en voorgevallen was, wisten slechts weinigen, en die weinigen vertellen het niet. De Belgische havensteden waren, zo mogelijk, nog hermetischer van de buitenwereld afgesloten, dan het overige Vlaamse etappegebied.

Hoe belangwekkend mij het doel van onze reis ook leek, van de journalistieke resultaten koesterde ik bij voorbaat niet al te grote verwachtingen. In de oorlog kan men gewoonlijk juist over de gewichtigste dingen het minst schrijven. Artilleriestellingen en verdedigingswerken gelden met reden als een teer gegeven bij de militaire censor. Ik voel deze moeilijkheid nog zoveel te meer, nu ik relaas zal gaan doen van onze tocht.

Dramatisch is een reis waarlijk niet meer langs de Belgische kust, waar zelden nog een Engels schip verschijnt. Boeiend is slechts de eindeloze reeks van lange scheepskanonnen, die schijnbaar meer nieuwsgierig dan dreigend, hun lange, slanke snuiten uit het zand der duinen omhoog steken, en ook de in het geniep in schuilplaatsen achter het duin loerende, logge monsters van zware houwitsers. Belangwekkend lijken bezichtiging van de volmaakte richt- en meetinstrumenten in de lage gepantserde uitkijktorens, die de wijd zijwaarts uitstaande ogen zijn van de op zichzelf blinde kanonnen. Alleraardigst, zij het ook vermoeiend, is de wandeling in de zandige dorpstraat, die de loopgraaf, door meer of min bomvrije en sterk gebetonnerde onderaardse woningen geflankeerd, vormt langs de hele kust. Geen plekje is er onbewaakt, die overal is de eindeloze linie bezet met matrozen, die voornamelijk in graven en bouwen, en het verzorgen van hun varkens, geiten, konijnen en gevogelte een middel vinden tegen de verveling.

Wij rijden in een automobiel de strandweg langs tot Middelkerke. De Noordzee beukt onder een zuiderstorm het zand van de kust. Zij verbeeldt zich wel wat misschien, maar voor onze, militair kijkende ogen, is zij nu niet meer dan een natte gracht. Overal langs haar zoom liggen de nijldige draadversperringen, om de vijand te stuiten, als het natte bolwerk daarin tekort mocht schieten. Achter de prikkeldraad staan machinegeweren, die het strand en de zee bestrijken als wilde honden, ieder ogenblik gereed om Engeland en de Engelsen aan te grommen. Het is in hoofdzaak hetzelfde toneel en hetzelfde stelsel als overal elders waar de vijanden tegenover elkaar liggen. De gelijkenis is zelfs treffend met hetgeen ik bij Pinsk heb gezien; alleen was het water daar slechts een paar kilometer breed en een paar voet diep. In het natte jaargetijde echter voelde men zicht tenminste even veilig achter die hindernis, die reeds breed genoeg was ...

Het weer en de zee waren onvriendelijk. De wachtposten aan de schaarkijkers zagen niets dan een woedende, witschuimende horizon. Bij kalm weer schonken de Engelsen hun tenminste soms enige afleiding. Die voeren dan op en neer, op veilige afstand van de kust, terwijl het volk op dek exerceerde. Dat zag er in de sterke kijkers grappig uit, popjes, die zich automatisch schenen te bewegen over de oppervlakte van de zee, omdat de romp van hun schip schuil ging achter de kim. Vroeger was er nog al eens een monitor, en een enkele maal zelfs een groot oorlogsschip verschenen; die hadden dan enige zware granaten naar de kust gezonden, zonder dat men eigenlijk zeggen kon, wat zij ermee wilden. Hier en daar staat nu nog een onontpofte kolos als ornament midden in een bloemenperk. Ik zie er kerels onder van 30 ½, 31 en van 38 centimeter kaliber. Bij een batterij is een kleine vijver, waarin de matrozen nu een koppel eenden houden. Een 38 centimeter granaat heeft de plas in minder dan een seconde gegraven, en de overvloedige zeeregen heeft haar tot de rand toe gevuld. De monitoren, de kleine ondiep gaande schepen, die Engeland in korte tijd voor deze kust heeft gebouwd, komen nu en dan, om uit hun enig, zeer zwaar kanon enige projectielen te spuwen naar de ongestroefde kust. Werden zij niet meer door Duitse projectielen getroffen, dan brachten zij het toch zelden verder dan tot hun zevende schot; hun betrekkelijk zwak lichaam is niet bestand tegen de machtige woorden, die hun overgrote vuurmuil sprak ...

Nijdiger bezoekers nog waren de vlugge torpedojagers, die met hun snel geschut kleinere granaten over de kuststeden deden hagelen. Wat men ziet aan vernieling is hun werk. Hoeken van huizen zijn afgeknaagd, hier en daar vertoont een gevel grote luchtgaten. Maar erg is het niet, tenminste niet in Oostende en Zeebrugge, veel minder erg dan men zou vermoeden. Die steden zien er, zelfs aan

de zee kant, maar weinig gehavend uit. Het grote badhotel te Oostende is ontsnapt en het grote glazen kurhaus vertoont geen gaten in zijn ontelbare ruiten. Bij Zeebrugge liggen enige grote gebouwen tegen de grond, maar dat is het werk van de Duitsers geweest, omdat deze bouwwerken onfeilbare oriënteringspunten waren voor een vijand, die het kwetsbaarste van de haven, die grote sluis, wilde beschieten.

De pier van Zeebrugge is, zover ik er op ben geweest, vrijwel volkomen ongerept. Het is ook een ondankbaar werk, deze kolos te beschieten. Zelfs met het zwaarste geschut moet het ongeveer zijn, alsof men met een sabel een dijk wilde doorsteken.

De grote vernielingen beginnen eerst, waar het Franse landgeschut heeft kunnen meespreken. Middelkerke is een ruïne. Merkwaardig is, dat daar nog 600 mensen zijn blijven hokken. De school wordt zelfs nog door 80 kinderen bezocht. Maar ieder huis heeft zijn onderaardse schuilplaats, zoals de soldaten die aanleggen in de voorste linie. Bijna dagelijks vallen nog de granaten in het plaatsje. In oktober 1914, toen de Duitsers er aan kwamen, was het nog volkomen ongerept. In november begon het er projectielen te hagelen. Een kritieke tijd kwam nog eens in de maand juli van 1915. Sedert is het veel bedaarder geworden. Het plaatsje is nu zo, dat de Duitsers er geen kwartieren meer houden, maar de voorkeur hebben gegeven aan woonholen in de duinen. Enige straten liggen altijd open voor de Franse waarnemers en kanonniërs. Lange wandelingen kan men maken in de zuidelijke gedeelten van de zeeplaats, door slingerende, gedekte wegen, die half in, half onder de aarde, uitgebroken en uitgegraven zijn in en door tuilmuren, huizen, kelders. Een diepe loopgraaf vormt de enige veilige verbinding met Westende bad, waar geen enkel huis meer overeind staat. Geen van de in de uiterste revolutietrant gebouwde, vrolijke

villaatjes heeft de granaten kunnen weerstaan; zij zijn geknot, ingezakt, weggevaagd, weggebrokkeld. Hier en daar hangt nog een halve zolder in de hoek van twee muren, waar men, op hellende vloer, een paar bedden ziet staan, een meubel, of een wieg desnoods. Eigenaars van de villa's in die buurt kunnen bij voorbaat overtuigd zijn, dat zij niet de minste hoop meer mogen koesteren, dat er iets is overgebleven van hun zomerwoning. Zij kunnen zich de moeite besparen, zoals nogal eens gebeurt, tot de officieren van het marinekorps het verzoek te richten, eens om te kijken naar hun bezit. De heren vertelden mij, dat zij zich eens werkelijk nog moeite gegeven hebben naar aanleiding van een dergelijke verzoek. Het was ook te origineel: de gelukkige bezitter van een zomerhuisje verzocht, het voor hem uit te luchten, hij vreesde anders, dat alles zou verspoken. Nu, het lukte dan na enig zoeken nog een hoop stenen te vinden, waar de villa van de goede man werkelijk scheen gestaan te hebben.

Het toeval houdt van dergelijke wrede spotternij. In Westende dorp, dat zo mogelijk nog grondiger in elkaar gestampt is dan de badplaats, was van een herberg juist het stukje muur blijven staan, waarop men lezen kon, dat deze inrichting "In den Vrede" had geheten.

De dag van ons bezoek was grauw en schemerachtig. Daardoor konden wij ons in die buurt bewegen, waar anders bij dag over alle wegen de granaten hagelen. In de verte zagen wij de pier van Nieuwpoort, waar grote happen uit zijn geschoten. Voor ons lag Lombardsijde, en ging de linie het land in, die Noord-Frankrijk tot één groot kerkhof heeft gemaakt.

2 juli 1916

Londen, 1 juli. Reuter's correspondent in het Engelse hoofdkwartier in Frankrijk meldt:

In de nacht van 28 op 29 juni zijn bij strooptochten in de buurt van Mesen ook een aantal vijanden afgemaakt. De troepen deden drie strooptochten. Een van deze ondernemingen bracht een afdeling van een dozijn gevangenen terug.

Men meldt ons uit Oostburg:

Van gisterochtend vroeg al tot 's avonds werd reeds onafgebroken hevig kanongebulder gehoord van het westelijk front.

In Vlaanderen.

De kust.

Berlijn, 24 juni.

De marine is van een fantastische veelzijdigheid geworden: zij leeft op en onder de zee, op en onder de aarde en hoog in de lucht. Zij is meer dan een amfibie geworden, zij is vis, zoogdier en vogel tegelijk. Op de Vlaamse kust is haar plaats te midden van alle drie haar elementen. Zo geduldig zou misschien geen landartillerist maand in, maand uit, jaar in, jaar uit, welhaast, met onverminderde oplettendheid in de wazige, eindeloze verte van lucht en water staren. En intussen vecht zij tegen het fijne duinzand, dat zo moeilijk in toom te houden is als het water, dat terugvloeit, spat en stuift, afdammingen doorbreekt, en altijd met bedelven dreigt. Wij treffen een kwade dag. Slechts met een stofbril op kan men nog om zich heen zien: ik ga met de kraag van mijn regenjas opgeslagen en toegeknoopt, met mijn slappe reishoed zo diep mogelijk over de oren en in de ogen getrokken, als beschutting tegen de striemende

zandwolven. Hier heeft eens onder gelijke omstandigheden de infanterie gevochten. Heel gauw waren de geweren verzand, na een paar schoten reeds: het geslepen staal was hier, voor de tijd der handgranaten, het enige wapen.

In de duinen heeft de marine Franse infanterie als vijand. Hoe meer dit front nadert, zoveel te primitiever worden de verblijven. De eigenlijke kustwacht heeft het niet kwaad: zij woont in luchtige, met kokette zorg tegen de binnenkant der duinen aangelegde kazematten. Het is daarin vaak nog netter dan in de best gebouwde blokhuisen der infanterie; omdat de matrozen in hangmatten slapen, die overdag worden opgeborgen. Zuidelijk in het duin echter leven de troepen ongeveer als de konijnen. Zij hebben gangen uitgewroet onder de grond, om bij instorting of beschieting naar alle kanten te kunnen ontsnappen. Zoals bij de landtroepen oostelijker het water een plaag is, zo is hier het droge element de vijand. Dit is dus ongeveer in overeenstemming met de sympathieën der verschillende wapens.

De marine blijft, waar zij nu al sedert oktober 1914 ligt. Zij wordt niet betrokken in het voortdurend heen en weer schuiven van de stukken op het strategische schaakbord. Haar plaats is bepaald door haar neerslachtige natuur; waar land en zee elkaar ontmoeten. Zuchtend liggen de officieren in de dorpen en steden, waar zij weldra voor oude ingezetenen zullen kunnen doorgaan. Met afgunst horen zij van de zwerftochten van hun wapenbroeders van het landleger door heel Europa; zij moesten het immers zijn, die het avontuur zochten in de verte. Een enkele keer is er gelegenheid om eens hoog te gaan met een vliegtuig, en in wazige verte vreemde kuststrepen te zien, die van Frankrijk, Engeland, Nederland.

Om ons een goed denkbeeld te geven van hun leven, hebben de heren ons meegenomen naar een bioscooptheater. Wij hebben daar gearrangeerde oorlogstaferelen gezien en een lange film: “de paraplu met de zwaan”. Daarna maakten wij een rit met de elektrische tram, waar matrozen als conducteur spelen. Avontuurlijk is het nu eenmaal niet te Oostende.

Een afwisseling brengen de vliegers. Ze komen opgedoken aan de horizon, men ziet niet van waar. Dan krijgen de luchtkanonnen te doen. De machtige slag-hydroplanen worden op rolwagentjes uit hun loods gereden, en met een kraan te water gezet. Menige Engelse vogel is hier reeds naar beneden geschoten. Wij hebben er enige gezien, gehavend en gekortwiekt, wonderbaarlijk snelle, gevleugelde boten, en een linievliegtuig, met een op verschillende nokken verplaatsbaar machinegeweer, dat de vliegers echter voor hun gevangenneming in het water hadden geworpen. De vliegerstrijd prikkelt de fantasie van de zeglieden. Men vertelt ons hier weer, wat wij ook dieper in het land hebben gehoord: dat deze strijd nog gevoerd wordt in de eerlijke vormen van het oude toernooi. Men spreekt van de durf van Engelse vliegers, alsof het hun eigen helden waren. En men lacht ook weer over hun pech. Kortgeleden had men te Oostende in een pikdonkere nacht het gonzen gehoord van een vijandelijk vliegtuig. Een groot, zeer beweeglijk zoeklicht stond op een wagen aan de strandmuur. De meedogenloze stralen vonden de machine, die slechts op weinige honderden meters hoogte kwam aangegonsd. Met vlug duiken en wenden trachtten de Engelsen weg te komen uit het gevaarlijke, verblindende, stekende licht. Zij schoten omhoog en omlaag, maar geen ogenblik lieten de stralen hen los. Nogmaals een steile val, lager nu dan het licht meedaalt. Op de kant hoort men een pats en geroept. Verblind door het licht en misleid door het donker en hun lage vlucht, zijn de Engelsen met groot geweld op het water terecht

gekomen. De toegelopen matrozen strijken de broekspijpen op – of neer. Het zoeklicht, dat de vijanden zoeven naar beneden “geschoten” hebben, is nu hun helper. In hun toestel gezeten worden de schipbreukelingen het strand opgeschoven.

Een vliegmaschine kan dus onder omstandigheden het tegendeel van een triomfkar zijn!

De hydroplanen waarmee de Duitsers de wacht uitoefenen op de kust zijn zware, hechte, hypermoderne machines. Er zijn gevechtsvliegtuigen onder van verbazende capaciteit en verkenningsmachines die voornamelijk tot taak hebben hun bevindingen mede te delen. In de marineloosden ziet men natuurlijk geen lichte machines als de in hun vinnige kleinheid op muggen lijkende Fokkers. De luchtvaart over de zee stelt heel andere eisen aan uithoudingsvermogen en rustigheid van vlucht, dan het steekspel tussen de beide fronten.

Ook in het land hebben wij een vliegtuigdepot bezocht van zeer grote afmetingen. Daar zagen wij deze organisatie in haar volmaaktheid. In vele machtige loosden stonden de machines opgesteld, de oudere leertoestellen, waarmee nieuwe vliegers worden opgeleid, de grote verkennings- en slagvliegtuigen, en dan de gevaarlijke bengel der lucht, de zoeven genoemde Fokker die met zijn wielen niet groter dan die van een kruiwagen, en zijn enig vlerkenpaar, slechts zeer weinig uitsteekt boven de onderste vleugels van de grote tweedekkers. De Fokker is de waakhond van de Duitse stellingen die niet op zwerftochten gaat maar bij de komst van ongewenste bezoekers even van de ketting wordt losgelaten, aanschiet, en dan weer knorrend naar zijn hok terugkeert.

Even belangwekkend als de toestellen zelf zijn de hulpmiddelen in een groot centraal depot, de prachtige inrichtingen voor fotografie, de vernuftige inrichtingen voor het bommen werpen, het mechanische en tactische onderwijsmateriaal. Zelf het bommen werpen wordt "op de bok" geleerd.

Evenals voor het bommen werpen heeft men ook oefentoestellen voor het schieten met machinegeweren.

Het belangwekkendste dat men in een vliegdepot te zien kan krijgen zijn stellig de foto's. Reeds de vorige zomer had ik vliegerfoto's gezien uit meer dan 3000 meter hoogte genomen, die een scherpe voorstelling gaven van het landschap. Dat heette toen het nieuwste. Sedertdien schijnt de techniek op dit punt nog geducht vooruit gegaan. Men vertoonde ons nu opnamen uit drie kilometer hoogte genomen, waarop niet alleen de stellingen, en ieder bijzonder punt ervan duidelijk te onderscheiden waren, maar zeer scherp ook het spoor van iedere granaat, die om de loopgraven gebarsten was. Op de foto's zag men dat juist een hevig bombardement aan de gang was. Als witte opspuitingen waaruit de witte rook omhoog kronkelde, onderscheidde men het barsten der projectielen op de grond.

3 juli 1916

Men meldt ons uit Vlissingen:

Aan de overkant van de Schelde was zondagavond op grote hoogte een tamelijk lange donkere streep zichtbaar. Binnen een kwartier waren daar wel 50 keer met ongelijke tussenpozen telkens verschijnende en verdwijnende sterren bij zichtbaar, nu eens boven, dan weer beneden, nu links, dan recht.

In Vlaanderen.

Voor Ieper.

Berlijn, 25 juni.

Op een avond komen wij aan in een Frans stadje ten noorden van Rijsel, dicht aan de Belgische grens. Daar ligt de staf van een legerkorps, dat tegenover Ieper staat. Ofschoon deze troepen niet zo onbeweeglijk gebleven zijn, als de aan de kust gekluisterde matrozen, zijn zij toch, sedert het begin van de stellingoorlog, niet weg geweest uit deze buurt. Wij brengen de avond door bij de korpscommandant, en krijgen daar menige intieme bijzonderheid te horen van de strijd in dit gebied. Men kan waarlijk niet zeggen, dat de troepen gehecht geraakt zijn aan deze streek. Daarvoor zijn er te veel afschuwelijke herinneringen verbonden aan de strijd in de late herfst van 1914, en daarvoor eist dit gebied ook nu nog te grote offers van de troepen, die de twee tegenoverliggende fronten bezet houden. Nooit staat het artillerieduel er stil, en elk plekje van het terrein wordt steeds afgezocht door de buitensporig zware granaten, waarvan de Engelsman een kwistig gebruik maakt. Op vele plaatsen is het niet mogelijk in de natte bodem voldoende stellingen aan te leggen, en kunnen de troepen slechts in de nacht, gebogen achter halfhoge zandzakdekkingen, naar hun post sluipen.

Een overste uit de staf vertelt mij herinneringen uit het IJzergebied. Niet de strijd in november 1914 is zijn gruwelijkste herinnering, zo zegt hij, maar wat er in het voorjaar van 1915 op volgde. "Toen begon het water weg te zakken in een gedeelte van het overstroomde gebied, en nu kwamen de lijken van mens en dier te voorschijn, die het de winter door verborgen had gehouden. Het is

de afgrijselijkste taak geweest van de troepen, dit ontzaglijke slagveld op te ruimen.”

Ik zal de lezer de bijzonderheden besparen, die hij mij daarvan vertelde.

De volgende morgen om vijf uur gingen wij reeds op weg. Het was nog ternauwernood licht, omdat de Duitse zomerklok immers bijna twee uur vooruit is op de astronomische tijd in deze streek. Wij reden door grote fabriekssteden aan de Frans-Belgische grens waar hier en daar vliegerbommen en granaten van ver dragende kanonnen de sporen hadden achtergelaten van hun bezoek. Toch was het land goed bevolkt, tot zeer dicht achter het front. Het is een eigenaardig gezicht, in een nette, vreedzame, regelmatig bewoonde straat op de huizen te lezen waar gebetonnerde kelders zijn als dekking bij bombardement. Maar het leven gaat gewoon zijn gang, al staan de fabrieken ook stil; als wij van het front terugkomen is er veel vertier in de straten, waaraan natuurlijk de vele Duitse velduniformen een bijzonder karakter geven. De lieden schijnen nog te teren op hun oude welvaart, die aanzienlijk moet zijn geweest te oordelen naar het uiterlijk van huizen en steden. In Komen bezichtigden wij de grote stedelijke badinrichting met een zeer groot, overdekt bassin, en komen wij voorbij het aanzienlijke, in paviljoenstelsel aangelegde hospitaal. Dat zijn toch respectabele dingen in een betrekkelijk kleine stad.

Bij het bezoek van steden achter het front behoort steeds een bezichtiging van de etappe-inrichtingen, kazernes, slachterijen enz. Ik geloof, dat de lezer mij nu graag de beschrijving daarvan zal schenken. Ik wil hem echter niet een lijstje onthouden van het rantsoen van de Duitse krijgsman in deze buurt, dat wij op hebben gemaakt uit de boeken van de intendance. Het luidde voor een

bepaalde dag als volgt: brood 750 gram, meel 75 gram, vlees 300 gram, bonen 87 gram, verse groente 300 gram, aardappelen 200 gram, zout 25 gram, koffie 17 gram, cichorei 5 gram, thee 3 gram, suiker 35 gram, boter 55 gram, marmelade 30 gram, kaas 30 gram, 2 sigaren en 2 sigaretten. Men ziet, dat de voeding van de soldaat in dit gebied nog niet onder de schaarste lijdt. Deze portie was natuurlijk niet iedere dag op gelijke wijze samengesteld, groente en aardappelen, samen 1 kg konden in verschillende verhoudingen verdeeld zijn; voor het brood kon er worst of ham bij komen in ruil voor andere dingen; het boterrantsoen bedroeg een pond voor de hele week; hoeveelheid en voedingswaarde moeten echter iedere dag ongeveer hetzelfde blijven.

Met verbazing en bewondering zagen wij het zware rundvee en de vette, ronde varkens, die hier ter slachtbank werden gevoerd. Een etappeslachterij in de Pripjetmoerassen maakte een vrij wat minder overdadige indruk!

Ook de paarden hebben het hier veel beter dan in het verre oosten. De zware trekpaarden krijgen dagelijks 6,5 kg hard voeder, dat voor een zesde uit haver of gemengd voer, voor de helft uit maïs, en voor het overige derde uit zemelen of suikervoeder bestaat. De lichte paarden krijgen 3 ½ kg in dezelfde verdeling.

Deze winter moesten de paarden op de afschuwelijke "wegen" van het Narosjgebied vaak gevoerd worden met een mengsel, dat uit veel zaagsel en een weinig haver bestond. Waar zou men daar beter voeder vandaan hebben gehaald? Het verschil in uiterlijk was niet verbluffend meer, toen ik het onderscheid in dieet had leren kennen!

Wij hebben die dag ook nog anders gezien, dan statistieken en etappe-inrichtingen. Vanuit de eerste linie bij Wijtschate keken wij in de ruïnes van Ieper, waarboven hoog uitsteekt het droevig dor geraamte van de toren van de kathedraal. Zelfs op die afstand bij wazige lucht kon men zien hoezeer het bouwwerk was gehavend. Door de gaten zag men hemel en wolken er achter, en zo grote wonden vertoonde het slanke gevaarte in het midden, dat het onbegrijpelijk was, hoe het niet instortte? Voor ons lagen, op een bruine heuvel, de ontzaglijke gapende, nu door de Duitsers bezette kraters van de mijnontploffing bij St.-Elooi, een van de afschuwelijkste episoden van het laatste jaar oorlog in deze buurt. De zware artillerie voerde hier het hoogste woord. Ik mat een versterkte kuil van een grote granaat, die meer dan 25 meter in omtrek was. De soldaten woonden in dit gebied in onderaardse holen in de lage heuvels, die aarddekkingen hadden van 7 meter diepte en meer. Ik bezocht gevechtswoningen voor regimentsstaven, die met tenminste drie meter beton waren gedekt. Ingericht waren zij met de weelderige gezelligheid, die men van deze verblijven reeds gewoon is, en geen commandant liet ons vertrekken, zonder ons versnaperingen te hebben aangeboden. Men leeft in dat opzicht nog zo kwaad niet aan het front.

Men leert hier het leven beoordelen naar de dikte der betonwanden. Twee meter heeft men op zijn minst nodig om rustig te slapen. Een batterijchef bewoonde een kleine hoeve, waar zijn stukken, vernuftig gedekt, stonden opgesteld. Hij liet ons zien hoe schuur na schuur, en in het huis, kamer na kamer, was ingeschoten. Overal hadden de granaten hem gezocht in zijn verblijf, zonder hem echter ooit persoonlijk aan te treffen. Hij had tenslotte zijn toevlucht onder de grond moeten zoeken, en voor zijn bovenaardse telefoonkamer naar de kant van de vijand een kleine aandikking van muren en dak gemaakt, met 1,8 meter gewapend beton. Dat heeft

echter niet veel te betekenen, als 30 cm kaliber aangedonderd komt, van die suikerbroden, die hier nu haast alle gebouwen hadden opgeruimd. Zelfs als zo een ding, in de buurt neerkomend, niet ontploft, wankelen toch de zware betonnen muren van zijn huisje, vertelde hij ons.

Dekking helpt hier niet veel, alleen maskering. Men toonde ons verschillende artilleriestellingen, die alle hun beveiliging hadden gezocht in vermomming en misleidende listen. Maar het mondingsvuur is verraderlijk, vooral in de nacht, en de vliegers weten gebruik te maken van de geringste aanwijzing. Vele kanonnen voerden dus een nomadenleven over beperkte afstand, in dit gebied.

Wij konden dit alles nu rustig bekijken, want tot ons geluk was de atmosfeer slecht voor de waarneming, die morgen. Wij konden per auto rijden op wegen, die anders overdag zelfs voor een man alleen verboden waren. Want de tegenpartij houdt goed de wacht, en hij vindt niemand een granaat onwaardig. Van scherp wacht houden kan men bij de Engelsman slechts spreken, als men koloniale troepen voor zich heeft. De Europese Britten moeten slechte waarnemers zijn als zij op post staan.

4 juli 1916

Londen, 3 juli. De avondbladen schrijven in bezonnen, sobere woorden over het Engels-Franse offensief. Zo zegt de Westminster Gazette dat het offensief naar alle waarschijnlijkheid afwijkt van de plaatselijke offensieve bewegingen van verleden jaar, zoals die bij Nieuwkapelle, Loos en in Champagne, en dat we geen spoedige beslissende resultaten kunnen verwachten. We moeten veeleer een tijdvak van langdurige strijd tegemoet zien, waarin we niet

alleen terrein hopen te winnen, doch ook bij te dragen tot de uitputting van het vijandelijke weerstandvermogen. Het winnen van terrein is bij deze oorlogvoering wellicht zelfs van ondergeschikt belang, wanneer wij er althans in slagen het initiatief te verkrijgen en te behouden. Al wat we mogen hopen, is, dat een nauwe samenwerking tussen de bondgenoten op alle gevechtsterreinen thans bestaat. Op dit ogenblik slaan wij het verkwikkelijke toneel gade, dat de bondgenoten bijna overal tot het offensief overgaan.

De Pall Mall Gazette schrijft: De politiek, die we thans volgen, is de politiek van de stelselmatige druk, en de wetenschap van dit feit behoort elk oordeel omtrent de resultaten te richten. Wij hebben sedert Ieper, Nieuwkapelle en Loos grotelijks in ervaring gewonnen en de nieuwe politiek zal vermoedelijk niet tot snelle dramatische veranderingen leiden. Wij hopen echter op voortdurende voordelen en op het afmaken van de vijand, meter voor meter, met gebruikmaking van onze overmacht aan metaal en ontploffingsmiddelen.

In Vlaanderen.

Bij Ieper.

Berlijn, 27 juni.

Geen officier en ook geen soldaat beweegt zich thans nog ongewapend achter het front. Het wapen is echter slechts een verdedigingswapen, en het hangt, ongeveer als een botaniseertrommel, in een ronde bus op de rug. Een zo onafscheidelijk aanhangsel van de krijgsman is het gasmasker geworden.

Ongezonde luchten moeten er hier uit het westen waaien, als niemand zelfs kilometers achter het front, zich zonder dit voorwerp vertonen mag. Om het gasmasker luchtdicht sluitend te maken, heeft de soldaat een even praktische als dierbare overlevering van vroegere geslachten van krijgslieden, zijn "oorlogsbaard" moeten opofferen. De van alle Duitse oorlogsschilderijen bekende "Kaiser-Friedrich-Bart" is evenzo zeer uit de tijd geraakt, als de naam van de Franse "poilu". Niet de geringste lucht mag buiten de "patroon" om in de maskers binnendringen. Stuk voor stuk worden zij in de "stinkkamers" geprobeerd, in onderaardse, luchtdichte vertrekken, waar men dampen loslaat, en de man dan, met zijn mombakkes voor het gezicht, zonder uiterlijk gevaar de geneugten van de gasaanval kan smaken. Iedere ondichtheid van het masker wordt op die wijze ontdekt.

Wij zijn hier in het gebied van de "dikke lucht". Dikke lucht is de technische naam voor een atmosfeer, waarin rijkelijk granaten rondzwerfen. De vuurlinie bezoeken heet "dikke lucht happen". Er zijn vele soldaten, die in deze dampkring zeer goed geacclimatiseerd raken. Ze beweren de taal van de projectielen te verstaan, en ze daardoor gemakkelijk te kunnen ontwijken. Als het niet te erg wordt tenminste ...

Het is hier echter gewoonlijk heel erg. Wij zijn op bezoek in de catacomben van een ontzaglijk groot, oud klooster. Het gebouw, enige malen zo groot als de oppervlakte van een aanzienlijke kathedraal, is volkomen gesloopt door de zware granaten. Het vormt nu nog slechts een lage, schilderachtige ruïne, waarin men over bergen van puin klimt. De kelders echter zijn nog bewoond. Daar is een lazaret, waar iedere nacht de gewonden worden heengebracht. Met betondek heeft men de oude bogen nog versterkt. Bij het onzekere licht van een kaars strompelen wij van

vertrek naar vertrek, tot in de operatiekamer, waar zelfs een acetyleenkaars slechts in haar naaste omtrek het dikke kelderduister voldoende kan wegvagen. De jonge dokters zijn zeer verheugd met hun inrichting. Een zo goede verzamelplaats voor gewonden treft men zelden voor in de linie, zeggen zij. "Hier kunnen wij zelfs vrij belangrijke operaties doen, en het lijden der gewonden bekorten. Wij hebben ligplaats voor dertig patiënten. En dan, zo bomvrij als onze inrichting is!" "Ja, goed verschanst zijt ge hier wel" zeg ik, opkijkend naar het gewelf, dat nog verdubbeld is door de betonblokken en van boven met bergen van puin bedekt is. "Als de granaten maar niet boven de 20 cm gaan", voegt een hospitaalsoldaat er aan toe. En men wijst ons een paar spelonken, die door zware projectielen zijn ingedrukt.

Nacht aan nacht werken hier de dokters, vaak terwijl de oude grondvesten schudden door het voortdurend ontploffen der scheepsprojectielen rondom. "Maar men raakt aan elke stoornis gewend" zeggen zij. Toch lijkt het mij maar goed, dat een "stoornis", die ik dicht bij een der ingangen van de catacomben zie liggen, niet gesprongen is; zij meet 30 cm diameter ...

De bouwmeester, die eens in vroeger eeuwen het klooster gebouwd heeft, heeft goede kalk gebruikt, dat moet men zeggen. De hoge hofmuur staat nog voor de grootste helft, ofschoon hij door kanonkogels doorzeefd is als een schijf; gat ligt naast gat, en deze ronde venstertjes zijn zo talrijk, dat de muur als dekking tegen de Engelse waarnemers nog slechts betrekkelijke waarde heeft. Maar het blijft wazig en de plek krijgt vandaag niet eens het rantsoen artillerievuur, waarop zij naar vast gebruik recht heeft. In de verte bomt het en in de hoogte staan witte schrapnellwolkjes aan de hemel, die altijd te laat, naar een vlug manoeuvrerende Duitse vlieger grijpen. Ons echter laat men met rust.

Dan bezoeken wij een desolaat stadje, het in het najaar van 1914 zo vaak genoemde X. Brok na brok hebben de granaten de huizen weg gereten. Men ziet hoe zij nog als kwartieren hebben gediend en hoe kunstvaardige krijgslieden toen kleurige en grappige fresco's op de muren hebben getekend. Van de kamers zijn de bewoners echter naar de kelders verhuisd, en op de duur hebben zij ook die voor de veiliger woonholen geruild. Maar de granaten vreten verder aan de huizen, jagen stofwolken op uit de puinhopen en slingeren de baksteen over de straat. Dag en nacht wordt er geschoten hier in de buurt, bij nacht nog meer dan overdag. Want zolang als het licht is waagt zich niemand op de wegen in het vlakke land. Ook wij moeten ons langs sluippaden en door loopgraven bewegen. In het donker echter vinden aflossingen plaats, en worden over houten rails – tegen het geraas – de betonblokken voor de stellingbouw naar de voorste linie gereden. Als oude burens kent men echter elkaars gewoonten, en daarom worden steeds, zodra het duister invalt, de wegen onder gordijnvuur gehouden. Maar het nodige werk moet gebeuren, en de troepen moeten naar hun post. Dus is er iedere nacht bezigheid voor de dokters in het kelderlazaret, dat wij tevoren hadden bezocht.

Somber, stil beklemmend, triest, is het op deze druilerige dag in het land van Ieper. De gevechten bij Zillebeke hebben uitgeraasd, en het waas ligt als een domper op alle strijdlust. Beter wordt de lucht eerst, terwijl wij aan het eten zijn. Om het huis is een groot soldatenkerkhof aangelegd. Van de datums der sierlijke kruisen leest men een stukje oorlogsgeschiedenis, bv. de fasen van de strijd om de mijntrechters van St.-Elooi. Van de zolder van een der bijgebouwen zien wij Ieper weer liggen, de ruïnenstad met haar taai de kop opstekende toren, en een ogenblik in de zonneschijn stralend, het kostbaarste bezit der Engelsen in deze streek, de alles overheersende Kemmelberg.

Het gebulder van het geschut neemt weer toe: Van alle kanten komt het aangedreund. Het land raakt weer in zijn normale plooi ...

Het wordt middag en wij keren naar ons Frans kwartierstadje terug. We passeren de drie levenstrappen van de Duitse soldaat, front, reserve en burgerkwartier, waar hij afwisselend telkens zes dagen doorbrengt. De grote barakken van de reserve liggen onder boomgroepen verspreid, als dekking tegen het scherpziend oog van de vliegers. Daar wordt geëxerceerd, maar wij moeten telkens dekking zoeken, als het projectiel wordt weggeworpen. Bij de ontploffing mogen wij slechts toezien vanuit een afstand van 200 meter. Dichterbij is het niet veilig.

Wij rijden verder, komen door de steden, waar het, ondanks het voortdurend dreigen van zware granaten en vliegerbommen, bedrijvig is in de straten, en waar de bevolking er dank zij de zorgen van het Amerikaanse comité zo oneindig veel beter uitziet dan in het hulpeloze Polen ...

Enige uren later zitten wij in een treintje naar Gent.

5 juli 1916

Berlijn, 4 juli. Officieel. Ten noordoosten van Ieper, ten westen van La Bassée en in de streek ten zuidwesten van Lens werden plaatselijke vijandelijke aanvallen volkomen afgeslagen.

Aan de IJzer – verneemt Politiken uit Parijs – is een hevige kanonnade begonnen. Alles wijst er op, dat ook daar een hardnekkige strijd zal losbreken.

7 juli 1916

Het Belgische communiqué van woensdagavond, dat wij in Engelse bladen aantreffen, luidt:

Er hebben levendige artilleriegevechten plaatsgevonden op verschillende punten van het Belgische front.

Onze batterijen van alle kalibers hebben vandaag met goed gevolg het stelselmatig verdelgingsvuur van de Duitse verdedigingswerken in het gebeid van Diksmuide hervat. In de loop van de middag werden bij Diksmuide handgranaatgevechten geleverd. Verwoede geschutstrijd bij Steenstrate.

In Vlaanderen.

Bezienswaardigheden.

Berlijn, 30 juni.

Het Vlaamse land is verstard onder de oorlog. Waar is de zachte melancholie gebleven van het "dode Brugge"? Hard ligt de verstijving over de oude stad, een koud, nuchter licht toont ons het geraamde van de oude bekring. Uit de kathedralen is de atmosfeer der eeuwen geweken, en tussen bogen hangt de dorre lucht en klinken de echolozen van een periode van tijdelijk bestuur. Het oude Brugge ademt niet, het ligt ineengezonken voor ons gevoel. De sarcofaag van Karel de Stoute wekt geen gedachten meer van brandende fantasieën van glorie, maar zij is klein geworden in de atmosfeer van de bezette stad, als het graf van een mild en vroom kerkvoogd uit vroegere eeuwen. Memling heeft in zijn eigen Brugge nu de museumtoon gekregen, en het licht valt op de schilderijen langs witte matrassen, die bij vliegeraanvallen de kostbare kunstwerken tegen vernieling moeten beschermen. O, verzorgd is alles goed in Vlaanderen, maar het land en zijn oude

steden vegeteren slechts onder deze zorg, en alles heeft zijn warmte verloren.

Gent is anders; Gent heeft ook zijn banaal aanzienlijke, nieuwe wijken en zijn drukke moderniteit, die volstrekt niet gestorven zijn. Het moderne is niet zo gevoelig voor deze subtiele stoornissen. In Gent hebben wij dingen gezien, die ons juist in deze tijd kunnen boeien; in de gebouwen van de werelddtentoonstelling is een hospitaal van fantastische afmetingen ingericht voor lichtgewonden en minder ernstige zieken. In de met Leopoldijnse smaak voor kolossale afmetingen opgetrokken gebouwen heeft de veroveraar daar het werk voortgezet, dat het Belgische Rode Kruis begonnen was; benevens zijn neiging tot het voorbeeldige, nette, aangenaam uitzijende, heeft hij fantasieën van getal en afmetingen botgevierd. 52.000 lichte patiënten, 17.000 gevallen van tand- en 25.000 gevallen van oogziekte zijn daar reeds behandeld. In de reusachtige, met glas overdekte hoofdzal beweegt zich een menigte zich verpozende soldaten, als op de promenade van een grote stad. Alles is hier in afmetingen, die wij zelfs in het bijna 20 maal zo grote, eveneens het massale zoekende Berlijn, nog niet kenden; een zijvertrek is kerk- en concertzaal geworden en biedt plaats voor 5000 à 6000 mensen. Naar verhouding zijn toneelzaal, Sanderinrichting, knutselafdeling enz.; alles is licht en vrolijk, en de soldaten, die hier verpleegd zijn, zullen stellig aangenamer herinnering aan de Gentse tentoonstelling bewaren, dan zo menig een die er eens financieel bij betrokken was.

Wij bezoeken in de nabijheid van de stad ook een kleine fabriek, waar wij velerlei technische finesses voor de stellingoorlog leren kennen. Daar maakt men mijnen en mijnenwerpers, daar herstellt men machinegeweren en slingerwerktuigen voor handgranaten en verbetert ze naar de kleine maar gewichtige praktische eisen, die

eerst lange ervaring in het front heeft geleerd. Meer dan een jaar geleden heb ik gezien, hoe op de wachtposten in het front de geweren in een bepaalde stand tussen hout werden vastgeschroefd, waardoor het schot telkens als bij geschut, kon worden verbeterd. Nu zie ik de volmaking van dit primitieve hulpmiddel. Aardig, ingenieus kunstwerk is het nog, een trots der fabriek, maar te omslachtig in verhouding tot het nut, om op grote schaal te worden ingevoerd. Door dergelijke primitieve proefmontage is echter toch maar de middeleeuwse vorm van mortier verzezen als mijnwerper, en staat de oude katapult weer in nieuwe gedaante aan het front.

Ook Gent is thans waarlijk niet de stad van de graven van Vlaanderen of van Keizer Karel V. Maar zij is niet verstijfd in kleurloze verstening. Zij bergt oorlogsleven en bedrijvigheid. We bezoeken de "Passzentrale" waar verlofbewijzen voor reizen buiten de stad worden uitgereikt, en waar het steeds stampvol mensen is. Er is een speciale afdeling voor passen naar Nederland, maar deze is op het ogenblik in oorzakelijk verband, eveneens gesloten als onze grenzen. Wij bezoeken het postkantoor, waar bij iedere brief wordt nagezien, of de verzending ervan wel dringend noodzakelijk is. Er vindt geen postbezorging plaats hier in het etappegebied, al wie iets te schrijven heeft, moet het zelf op het hoofdkantoor afgeven. Alleen zakenbrieven en –telegrammen zijn toegelaten, of mededelingen over gewichtige familiegebeurtenissen. Een groot aantal in het Frans en Vlaams geëxamineerde militaire censoren houden het oog op alle correspondentie.

We bezoeken ook een Belgische kazerne, die nu met Duitse troepen is bezet. Ik maak daarvan melding, omdat tot eer van de Duitse soldaat moet worden gezegd, dat hij de openbare gebouwen in het vijandelijk land zorgvuldig ontziet, en zo zindelijk bewoont, alsof het

zijn eigen woningen waren. In de grote zaal der gezworenen te Brussel, zijn sedert jaar en dag troepen ingekwartierd. Vloer, lambrisering en zelfs de leren kussens der banken zijn nog vlekkeloos. Als de zaal morgen wordt ontruimd, zou men bij haar uiterlijk niet licht op de gedachte komen, dat daar zo lang vijanden hebben gehuisd.

Het was een eigenaardig mengsel van toeristenreis en oorlogstocht, ons verblijf in België. Wat hebben wij al steden, musea, badplaatsen gezien. We hebben Brussel bestudeerd tot wij ontdekt hadden, dat het stoffelijk leven er in ieder geval nog aangenamer, afwisselender en ook goedkoper was dan te Berlijn. De goede Brusselse restaurants deden hun oude reputatie volstrekt nog geen oneer aan, wat men hier te Berlijn van de meeste inrichtingen waarlijk niet meer kon beweren.

Tot de gebouwen, die wij hebben bezocht, behoorde het koninklijk paleis te Oostende. Dat toonde men ons echter blijkbaar minder in onze eigenschap van belangstellende toeristen, dan wel om ons te overtuigen, dat het gebouw door de veroveraars niet werd gebruikt, en dat het ook nog goed in orde was.

Desniettemin, toen wij liepen door de eindeloze reeksen van vertrekken, waranden en gangen van het zeer uitgestrekte paleis, heb ik toch een paar dingen opgemerkt, die ik hier nog wil vertellen.

Wij vonden ergens een groot schoolbord, waarop blijkbaar de onderwijzer van de kinderen van de koning nog op een van de laatste dagen van de vrede zijn leerlingen aanschouwelijk onderricht had verstrekt. Zij zouden een uitstapje maken, per spoor, schip, tram en rijtuig. Richting, wegen, middelen van vervoer stonden op het bord geschetst, met beschrijving erbij, steeds in

twee talen. Slechts wat de kinderen moesten meenemen, kompas, horloge, kijker, enz. was alleen in het Frans opgesomd. Allerlei andere dingen stonden nog op het bord opgetekend, altijd met de naam in het Frans en het Nederlands er onder. Alleen in het Nederlands stonden twee spreuken aan het bord, als leuzen bij het onderwijs: "Spreek altijd de waarheid" en "Oortjes open, mondje toe".

Dit intieme kijkje in de nationale opvoeding van de Belgische koningskinderen leek mij te aardig, en voor onze Nederlandse gevoelens ook te aangenaam aandoende, om ervan te zwijgen.

Na een lange wandeling kwamen wij echter in een afgelegen, en, naar het scheen, reeds geruime tijd ongebruikte vleugel van het paleis, waar onze indrukken minder idyllisch waren. Hier kwam ons onmiddellijk de naam van een vroegere koning van België op de lippen ... Aan hem herinnerde de verfijnd luxueuse, als zwembassin ingerichte koepelkamer, waarin nu wel een parketvloer was gelegd, maar die nog zijn vroeger doel onmiskenbaar verraadde. Aan zijn grillige liefhebberijen werden wij nog herinnerd in het laatste vertrek dat wij in het paleis bezochten, een vertrek, dat onmiddellijke toegang had van buiten. Het was ingericht als bibliotheekkamer, en zou een bijzondere werkkamer geweest zijn van de overleden vorst. In de muur ingebouwd was een zeer grote, gesloten boekenkast van eikenhout. Opende men de deuren, dan zag men geen boeken voor zich, maar slechts een groot handvat in de wand. Trok men aan deze greep, dan kwam er uit de kast een ledikant tevoorschijn van reusachtige afmetingen met heerlijke, kostbare matrassen. Tegen de muur stond een cilinderbureau, dat bij opening de complete uitrusting van een wastafel bleek te bevatten. Het eigenaardigste voorwerp in dit bedrieglijk vertrek was echter een aardig, los boekenkastje, zoals men dat vaak bij de

hand heeft naast de schrijftafel. In smakelijke, stemmig groene, leren bandjes stonden daar de verzamelde werken der Franse klassieken, Pascal, Corneille, Montesquieu, Buffon, Rousseau, Diderot, Balzac. Toen ik de titels eens nader bekeek, zag ik echter, dat die boekenruggen slechts een kunstig nagemaakte coulisse waren, die een schuifdeurtje vormden. Het boekenrekje, met zijn nog aanwezige inhoud, was niets anders dan een compleet nachtkastje ...

De schim van koning Leopold glimlacht misschien vergevend bij mijn indiscretie ...

9 juli 1916

Het officiële Belgische communiqué van vrijdag luidt:

Vanochtend vrij hevig artilleriegevecht in de streek bij Nieuwpoort en ten oosten van Ramskapelle. Ons vuur op Driegrachten en Steenstrate is met goed gevolg voortgezet. Tegen het eind van de dag hebben zich verwoede handgranaatgevechten bij Steenstrate en Boezinge ontwikkeld.

10 juli 1916

Berlijn, 10 juli. Officieel.

Tot werkzaamheid van de infanterie kwam het ten westen van Waasten.

De vliegerdienst was aan weerskanten zeer levendig. Onze vliegers hebben vijf vijandelijke vliegtuigen neergeschoten, waaronder een bij Nieuwpoort.

18 juli 1916

Het wekelijks Belgisch communiqué, van 8 tot 14 juli, luidt:

De week van 8 tot 14 juli werd gekenmerkt door grote artillerieactiviteit. De Belgische batterijen van elk kaliber hebben stelselmatig een vernielend vuur gericht op de vijandelijke verdedigingswerken, voornamelijk in de streek van Diksmuide en in de omtrek van Driegrachten, Steenstrate, Het Sas en Boezinge.

Onze vliegers en waarnemingsposten hebben de belangrijkheid der behaalde resultaten kunnen vaststellen.

De vijand heeft met zijn artillerie en loopgraafgeschut hevige tegenstand geboden.

Hiervan waren hevige wederzijdse artilleriebeschietingen het gevolg.

Onze batterijen en bommenwerpers bleven echter in het voordeel en brachten de vijandelijke artillerie tot zwijgen.

Gedurende de laatste dagen waren de verkenners op het gehele Belgische front zeer actief.

19 juli 1916

Parijs, 18 juli. Avondcommuniqué: De Belgen hebben ten noordwesten van Diksmuide een loopgraaf overrompeld en van de bezetting de meesten gedood en de anderen gevangen genomen.

Londen, 18 juli. Officieel. Mist en regen hebben de krijgsverrichtingen belemmerd.

Bij Wijtschate hebben wij met goed gevolg een inval gedaan in Duitse loopgraven.

20 juli 1916

Parijs, 19 juli. Officieel bericht van hedenmiddag: De nacht is aan het grootste deel van het front rustig geweest. Een Duitse poging tot overrompeling van een kleine Franse post in de streek van Passendale is in het vuur der Fransen gebroken.

24 juli 1916

Men meldt ons van de Belgisch-Zeeuwse grens:

Sedert de laatste dagen is het toezicht langs de grens weer verscherpt. Kon men op verschillende gedeelten van wegen en dijken nog vrij in België kijken, dan wordt dit nu zoveel mogelijk belemmerd. Hier en daar, waar het uitzicht nog wat ruim was, zijn de Duitsers begonnen versperringen aan te brengen van grote takken, die als een heg in een greppel worden geplant.

Men meldt ons uit Cadzand:

In de nacht van zaterdag op zondag is er een levendige actie op de Noordzee waargenomen. De hele nacht is er met zoeklichten gewerkt, waartussen men vuurpijlen met verschillende kleuren zag lichten. Terwijl gedonder van geschut werd vernomen. Soms was het schieten zeer hevig. Zondagochtend omstreeks vijf uur zag men een achttal oorlogsvaartuigen, vermoedelijk torpedojagers, de haven van Zeebrugge binnenvaren, kort na de binnenkomst zag men er weer een de Noordzee op stevenen. Alles duidde op een zeegevecht.

Te Vlissingen is bericht ontvangen dat er zaterdag een vrachtboot met witte band en zonder schoorsteen is opgebracht naar Zeebrugge.

Een zeegevecht.

Berlijn, 24 juli. Officieel. In de nacht van 22 op 23 juli ondernamen Duitse torpedoboten van Vlaanderen uit een voorwaartse beweging tot in de nabijheid van de mond van de Theems zonder daar vijandelijke zee strijdkrachten aan te treffen. Bij hun terugkeer stootten zij op 23 juli op verscheidene kleine Engelse kruisers van de Auroraklasse en torpedojagers. Er ontwikkelde zich een kort artilleriegevecht in de loop waarvan de Duitsers de vijandelijke schepen troffen. De Duitse torpedoboten zijn onbeschadigd naar hun steunpunt teruggekeerd.

25 juli 1916

Het wekelijks officieel Belgisch communiqué van 15-21 juli meldt: Het vuur van onze artillerie en loopgraafmortieren was in de afgelopen week gericht tegen de vijandelijke werken voor onze sector van Steenstrate en Boezinge en voornamelijk op de sluis van Het Sas.

Een gunstige onderneming tegen een vijandelijk werk ten oosten van de IJzer nabij paal 16 stelde ons in staat gevangenen te maken. Op het gehele front heerste de gewone bedrijvigheid der artillerie. Bijna dagelijks worden bommen geworpen, vooral in de streek van Boezinge.

28 juli 1916

Londen, 27 juli. Een kleine vijandelijke troep is onze loopgraven ten westen van de weg van Ieper naar Pilkem binnengedrongen, maar werd er onverwijd weer uit verdreven. Een Engelse verkenningstroep heeft verder naar het zuiden de vijandelijke loopgraven overvallen. Zij ontmoetten bij de Duitse

prikkeldraadversperring Duitsers, waarvan zij er 30 doodden. Zij baanden zich een weg naar de Duitse loopgraven, waar zij bevonden, dat door het voorafgaande bombardement velen waren gedood.

29 juli 1916

Londen, 28 juli. De Parijse correspondent van de Daily News seint vandaag: De vijand heeft vreselijke verliezen geleden, vooral onder zijn keurkorpsen. Hij voert aanzienlijke versterkingen aan. De garnizoenen in België worden daardoor geheel van troepen ontbloot.

Vrij België bevat een "brief van een Vlaming" uit onbezet België, nl. een brief van dr. B., de 2^e van deze maand uit Veurne geschreven. Hij luidt als volgt:

U vroeg mij u soms wat nieuws te zenden, doch ik raak zo moeilijk aan het schrijven. Hetgeen ik evenwel in "Vrij België" las over de zoon van mijn vriend dokter H. Depoorter, noopt mij ertoe iets over de moedige jongen te schrijven.

Dokter H. Depoorter, van Izegem, heeft zijn drie zonen aan het front. De oudste, August, is luitenant-dokter, zeer gunstig bekend en door "onze jongens" zeer geliefd om zijn bereidwilligheid en hulpvaardigheid.

Daar verneem ik dat hij erg gekwetst werd en ik ga hem opzoeken in het Rode Kruisgasthuis in De Panne. Een verpleegster zegt me, dat de jonge dokter pas ter kliniek is gebracht. August lag op de operatietafel, omringd van zijn verzorgers. Wij groeten van ver. Een korte stonde, de deur gaat open, een dame eenvoudig in het wit gekleed, vergezeld door een dokter, treedt binnen: de koningin! Ze

gaat naar de lijder toe, neemt zijn rechterhand en fluistert hem troostende woorden in, totdat het verband geheel en al vernieuwd is.

Ik vergezel mijn vriend naar zijn kamer en na enige ogenblikken rust vertelt hij mij zijn lotgeval. De 12^e mei doorstonden zijn voorposten een hevige beschieting en moest hij vier uur lang op een gevaarlijke plaats de gekwetsten verzorgen. Het geweld scheen te luwen, toen hij plots door een granaatscherf getroffen werd. Gelukkig was zijn "zakdrager" niet gekwetst en kon die moedige jongen hem, bij het uitspreken van: "eerst mijn dokter en dan mijn leven", onder voortdurende beschieting enige honderden meter verder dragen naar de hulppost, waar de getroffen luitenant de eerste zorgen ontving. De "zakdrager" werd naderhand door de koning met het oorlogskruis vereerd.

Op de tafel van de kamer ligt een register met handtekeningen en aanmerkingen van vrienden. Op de eerste bladzijde de handtekening van de koning die de moedige luitenant vereert met het oorlogskruis en hem verheft tot ridder in de Leopoldsorde. Ook verscheidene keren de handtekening van de koningin, die telkens lekkernijen en bloemen meebrengt. Op een vraag van de gekwetste, om ook iets in het Vlaams in het register te schrijven, werd door de koningin met genegen glimlach voldaan.

31 juli 1916

Vlaamse boeken naar het Belgische leger.

De commissie tot verzending van Vlaamse boeken naar het Belgische leger heeft thans 24.429 boeken gekocht waarvan 23.953 zijn verzonden, en 476 hun bestemming afwachten. De waarde der verzonden boeken bedraagt in Belgisch geld ongeveer 46.700 frank.

Ook muziek- en toneelstukken werden verzonden voor een aanmerkelijk deel gratis, dank zij de giften van Nederlandse uitgevers. Slechts 7872 exemplaren werden gratis verzonden. De 16.081 overige werden door Belgische soldaten uit eigen zak betaald.

Het secretariaat der commissie Nassau Zuilensteinstraat 21, Den Haag, vraagt boeken of geld, o.a. ter verwezenlijking van het denkbild het eenjarig bestaan van de commissie te vieren door een vakbibliotheek te schenken aan ten minste elk van de vier grote hospitalen te Hoogstade, te De Panne, te Adinkerke en te Cherbourg.

1 augustus 1916

Het wekelijks Belgisch communiqué van 22 tot 29 juli luidt:

Gedurende de afgelopen week zijn bijna geen hevige artilleriegevechten op het Belgische front voorgevallen. De vijand heeft onze vooruitgeschoven posten vrij zwak geschoten, evenals de puinhopen van Ramskapelle en Noordschote.

Onze batterijen hebben de Duitse batterijen met succes beantwoord en een vernielend vuur op enige daarvan gericht. De hevigheid van het vuur was belangrijk groter in het vak van Steenstrate-Boezinge, waar onze zware batterijen en ons loopgraafgeschut de vijandelijke verdedigingswerken doeltreffend hebben beschoten.

3 augustus 1916

In een luchtgevecht is een Engelse tweedekker ten zuiden van Roeselare neergeschoten. Door verdedigingsvuur is een vijandelijke vlieger bij Boezinge neergehaald.

Men meldt ons uit Oostburg:

Om ongeveer kwart voor twee 's namiddags trok hevig gerucht onze aandacht en weldra zag men vele vliegmachines; er waren er 14 kort bijeen, anderen beweren dat zij er 17 zagen. Zij kwamen van over zee, vermoedelijk ontweken zij de Belgische kust om niet beschoten te worden en vlogen zo langs Oostburg in de richting van België. Het eskader werd gevolgd door enkele watervliegtuigen, die een beetje achterop kwamen gevlogen. Ongeveer kwart voor drie zag men drie vliegtuigen terugkeren, waarvan er een zijn koers nam over de Belgische kust waar het zeer kort langsheen vloog. Het werd dan ook hevig door het anti vliegtuiggeschut beschoten.

5 augustus 1916

Londen, 4 augustus. Officieel. Bij de weg Ieper-Komen hebben wij een kleine mijn in de vijandelijke linies laten springen en de trechter bezet.

8 augustus 1916

Het officiële Belgische communiqué van 30 juli tot 6 augustus luidt:

Gedurende de afgelopen week was de wederzijdse artillerieactie middelmatig. De vijand beschoot voornamelijk onze inrichtingen in de sector Diksmuide-Steenstrate-Boezinge. Bijzondere vermelding verdienen enige beschietingen met bommen in de nabijheid van de brug aan de weg van Diksmuide naar Het Sas. Onze batterijen hebben met veel succes een vernielend vuur gericht op de

vijandelijke werken van Diksmuide, op verschillende schuilplaatsen, verbindings- en andere loopgraven van de tegenstander en op het deel van ons front, dat zich uitstrekt van Het Sas tot Boezinge. In onze zuidelijke sectoren zijn ook enige vuurgevechten geleverd.

10 augustus 1916

Londen, 9 augustus. Officieel. De vijand heeft vannacht onze schansen op het vooruitspringend gedeelte van onze linie bij Ieper hevig beschoten en een gasaanval gedaan, die maar weinig uitwerking heeft gehad. In onze linie heeft de vijand niet kunnen doordringen.

14 augustus 1916

Londen, 12 augustus. Officieel bericht van vanavond: Ten zuidoosten van Ieper heeft de vijand getracht uit zijn loopgraven te komen, ten einde een aanval te doen. Wij hebben die poging verijdeld.

15 augustus 1916

Londen, 14 augustus. Officieel: Ten zuiden van Ieper hebben wij met goed gevolg een verrassende aanval gedaan.

Het wekelijks Belgisch bulletin van 7 tot 13 augustus luidt:

Gedurende de afgelopen week was de vijandelijke artillerie bijzonder werkzaam in de vakken van Steenstrate en Boezinge. De Belgische stukken van elk kaliber hebben in deze streek de vijandelijke werken met goed gevolg beschoten. Gevechten met bommen werden geleverd in de onmiddellijke nabijheid van Steenstrate, Het Sas en Boezinge. In de nacht van 8 op 9 augustus hebben de Duitsers op het Engelse front een aanval met stikgas

gedaan. Een deel van de gaswolk dreef over de Belgische stellingen, welke tevens met veld- en loopgraafmortieren werden beschoten. De Duitsers gebruikten daarbij bommen met stikgas. In de nacht van 11 op 12 augustus heeft een kleine Belgische afdeling ten zuiden van het huis van de veerman een Duitse post aangevallen. De bezetting, ten getale van 12, is gevangen genomen.

Voor de Belgische strijders aan het front.

Er is in De Panne, de thans zo beroemde plaats in het vrije hoekje van België, een militaire bibliotheek opgericht, om aan de moedige strijders, in de enkele rusturen, enige ontspanning te geven. De bibliothecaris, de heer A. Stols, schrijft mij: "Des livres néerlandais et flamands seraient des bienvenues. Excusez ma franchise. Je parle au nom de nos soldats-lecteurs."

Wie wil mij helpen om de wens van de wakkere mannen te vervullen? Goede Hollandse en Vlaamse boeken (vooral de handige uitgaven van de "Wereldbibliotheek"), tijdschriften, weekbladen, geïllustreerde bladen, worden gaarne ontvangen aan het bureau: Malakkastraat 22, Den Haag.

Marie Berdenis van Berlekom
Presidente "Comité Nederlandse Ambulance in België".

16 augustus 1916

Men meldt ons uit Vlissingen:

Hedennacht is er gedurende geruime tijd zwaar gebulder waargenomen, dat, afgaande op de elkaar kort opvolgende slagen, vermoedelijk veroorzaakt is door een aanval uit de lucht op de Belgische kust. De ruiten rinkelden hier.

17 augustus 1916

Berlijn, 17 augustus. Officieel. Het vijandelijk vuur vertoonde ten westen van Wijtschate en ten zuiden van het La Bassée kanaal van tijd tot tijd grote hevigheid.

18 augustus 1916

Londen, 17 augustus. Officieel. Ten westen van het Hooge Bos hebben wij 300 meter vijandelijke loopgraaf genomen.

19 augustus 1916

Onze correspondent te Havre meldt ons het volgende omtrent de bewapening van de Belgische artillerie:

Sedert het uitbreken van de vijandelijkheden is de bewapening van de Belgische artillerie verbeterd en uitgebreid op een wijze als in de eerste oorlogsmaanden onmogelijk geacht werd. De verandering is tot stand gebracht kunnen worden dank zij de kennis en het organisatievermogen van de technische takken van dienst, dat machtige door Belgen geleide fabrieken in het leven geroepen heeft in Frankrijk en Engeland. Men is er in geslaagd geschut van nieuw type te maken; in het bijzonder is men geslaagd met een loopgraafmortier, die ook in het Franse leger is ingevoerd. Wijzigingen aan het Belgische 75 mm geschut aangebracht, stellen dit in staat te wedijveren met het beste Franse 75. België, dat voor 1914 in het geheel geen zware artillerie bezat, beschikt thans ruimschoots over verschillende soorten zwaar geschut, ook voor grotere afstand, en over mortieren en houwitser van zeer groot kaliber. Deze stukken worden uitsluitend hersteld en onderhouden door Belgische arbeidskrachten. De Belgische regering in ballingschap heeft meer gedaan; niet slechts heeft zij het leger

gereorganiseerd en er een voortreffelijk instrument van gemaakt en de oorlogsindustrie georganiseerd, maar zij heeft, dank zij de overvloed van materiaal, die zij heeft weten te produceren, bij gelegenheid een van haar grote bondgenoten op het slagveld kunnen bijstaan en aan Rusland een automobielkorps, kanonnen en vrachtauto's geleend. Het is verder billijk te wijzen op de diensten, die de moedige Belgische spoorwegmannen en het Belgische spoorwegmaterieel, locomotieven en wagons, bewezen hebben. Dat materieel door Belgen bediend, doet dienst op alle lijnen van Frankrijk en wordt gebruikt zowel voor reizigers- als voor troepenvervoer.

21 augustus 1916

Londen, 19 augustus. Officieel. De artillerie van de vijand bombardeerde ons ten oosten van Vierstraat tot het kanaal Ieper-Komen en in de buurt van heuvel 60 en de Verbrande Molen.

Berlijn, 21 augustus. Officieel.

Voor Oostende is een Engels watervliegtuig door vuur vernield.

22 augustus 1916

Londen, 21 augustus. Officieel. Wij hebben drie vijandelijke aanvallen met handgranaten tegen het Hooge bos met gemak afgeslagen.

Elders plaatselijke gevechten.

26 augustus 1916

Berlijn, 26 augustus. Officieel. Door afweergeschut is bij Zonnebeke een vijandelijke vlieger neergeschoten.

28 augustus 1916

We lezen in de (Belgische) Legerbode:

Koning Albert bezoekt dikwijls het front dat door zijn leger bezet is. Men mag zelfs zeggen dat niemand beter dan hij de veertig kilometer loopgraven kent, waarachter onze dappere troepen verscholen liggen. Zijne majesteit houdt er bijzonder van de voorposten te bezoeken. Maar men mag zeggen dat onze soldaten nooit geheel gerust zijn, als zij de koning met zijn grote gestalte zich zo geheel ongedekt op de voetbrugjes zien wagen, op slechts enige honderden meters afstand van de vijand. Want de granaatkartetsen ontploffen verraderlijk overal rond, overal fluiten de kogels en laten de machinegeweren hun akelig geklapper horen. Onze piotten voelen zich eerst gerust als zijne majesteit weer veilig verdwenen is.

Onlangs was de vorst een vooruitgeschoven post gaan bezoeken, die midden in de overstroming gelegen is. Natuurlijk wordt hij door een schildwacht tegengehouden. Na het wachtwoord te hebben gegeven, begint de koning de soldaat te ondervragen.

Op een gegeven ogenblik zegt de vorst:

Geef mij uw geweer!

Daar de soldaat deed alsof hij het niet gehoord had, herhaalde de koning:

Geef mij uw geweer!

Ik geef mijn geweer niet, antwoordde de soldaat, een Vlaamse buitenjongen.

En daar zijne majesteit bleef aandringen, nam de schildwacht de grendel van zijn geweer en terwijl hij het stevig met de twee handen bleef vasthouden, bracht hij de loop onder het oog van de koning:

Ge moogt kijken of het goed proper is, maar u mijn geweer geven, dat doe ik nooit!

Onnodig te zeggen dat de flinke soldaat, die zo goed het consigne nakwam, beloond werd.

29 augustus 1916

Havre, 28 augustus. Een jaar geleden, terwijl het kasteel van baron Acoz door Duitse officieren was bezet, werd het lijk van de baron in een naburig bos gevonden, doorboord door verscheidene revolverkogels, die op korte afstand waren afgevuurd. Enkele maanden later verdween de jachtopziener van het kasteel en men ontdekte zijn lijk eveneens in het bos.

De Belgische justitie opende toen een instructie, maar de Duitse autoriteiten verboden een vervolging.

De Vingtième Siècle meldt, dat deze zaak thans door de Duitse justitie is behandeld. Twee Duitse officieren, de prins van Stolberg en graaf Gagern, hebben voor een krijgsraad terechtgestaan op de aanklacht van dubbele moord. Prins Stolberg is ter dood veroordeeld, maar zijn straf is verzacht, graaf Gagern is veroordeeld tot 10 jaar dwangarbeid.

De chauffeur van de twee officieren, die getuige was geweest van de misdaad, heeft die aan het licht gebracht.

31 augustus 1916

In het ochtendblad van eergisteren is een Havas-telegram opgenomen betreffende de moord op baron Acoz door twee Duitse officieren, een graaf en een prins. Omtrent deze moord meldt men ons het volgende:

Het kasteel van baron Acoz was bezet door de Duitsers: de eigenaar was gebleven. Hij had tegen de bevelvoerende officieren gezegd, dat alles te hunner beschikking was. Nu leidde naar het kasteel een prachtige laan van zeer oude bomen, waar baron Acoz bijzonder op gesteld was. Op een kwade dag zag nu de eigenaar, dat de Duitse soldaten bezig waren, die bomen om te hakken, en toen hij zich hierop wendde tot de Duitse officier met de vraag, of dat nodig was en waarom, kreeg hij ten antwoord, dat de soldaten wat te doen moesten hebben en beweging nodig hadden. Hij vroeg toen, die laan te sparen, omdat er overal omheen bossen genoeg van hem waren, waar de soldaten konden hakken zoveel ze wilden. Zijn verzoek werd echter niet voor inwilliging vatbaar verklaard. Hierop wendde baron Acoz zich tot de dichtstbijzijnde Kommandantur, met het gevolg, dat de Duitse officieren, in het telegram genoemd, verplaatst werden en baron Acoz een paar andere ingekwartierd kreeg.

Enige tijd later verscheen er een auto met de beide eerste officieren, die de baron mededeelden, dat hij mee moest naar de Kommandantur. Acoz gaf daaraan gevolg en ... is nooit meer teruggezien. Zijn vrouw, natuurlijk dodelijk ongerust, wendde zich na een paar dagen tot diezelfde Kommandantur, doch werd zonder inlichtingen weggestuurd. De jachttopziener had echter gehoord, dat op de dag, dat de eigenaar met de auto was weggehaald, diezelfde auto op weg naar de Kommandantur door een naburig dorp gekomen was, zonder dat baron Acoz er in zat; hij veronderstelde toen, naar nu blijkt terecht, dat baron Acoz uit

wraak door die officieren in zijn eigen bos vermoord was. Het lijk werd dan ook op de in het telegram beschreven wijze gevonden; een tijd daarna verdween de jachttopziener ook spoorloos; hij werd eveneens vermoord gevonden.

Gelijk gemeld werd, is een van deze moordenaars ter dood veroordeeld, doch begenadigd.

2 september 1916

Berlijn, 1 september. Officieel. Bij Ieper werd een vijandelijk vliegtuig door afweergeschut neergeschoten.

4 september 1916

De volgende vonnissen werden geveld.

Bij vonnis van de krijgsraad te velde, op 20 juli 1916, zijn veroordeeld wegens het niet inleveren van wapens:

1. De landbouwer Remi Verwaecke, en
2. De werkman Kamiel van Huijsse, beiden van Zwevegem, ieder tot vijf jaar gevangenis;
3. De vleeshouwer Honoré Beuselinck, van Zwevegem, tot zes maanden;
4. De landbouwer Désiré Verwaecke, van Zwevegem, tot zes maanden;
5. De metselaar A. van Huijsse, en
6. De knecht J. Maes, beiden van Zwevegem, tot 2 maanden elk.

Kortrijk, 7 augustus 1916.

Etappen-kommandantur 6-XIII, v. 4e leger.

(Was getekend) Günther, luitenant-kolonel en commandant.

5 september 1916

Engelse vliegtuigen boven België.

Londen, 4 september. De admiraliteit maakt bekend dat watervliegtuigen zaterdag met goed gevolg de scheepsbouwwerven van Hoboken (bij Antwerpen) en zondag het vliegveld te Gistel hebben gebombardeerd. Ze zijn alle behouden teruggekeerd.

7 september 1916

Een stem van het slagveld.

In de Stemmen voor Waarheid en Vrede geeft ds. J. B. du Buy het een en ander uit brieven en briefkaarten van een Duits predikant, met name G. Leinbos, die op 25-jarige leeftijd voor Diksmuide is gesneuveld. Ze zijn verschenen in de Volksschriften zum grossen Krieg, uitgegeven door de Evangelische Bond in Duitsland. Toen de oorlog uitbrak, was Leinbos predikant te Amstetten in Neder-Oostenrijk. Hij keerde dadelijk naar Duitsland terug, om zich als vrijwilliger aan te melden. Maar er zijn er zo velen en hij wordt aanvankelijk niet aangenomen. Ook als hospitaalsoldaat wil hij dienst doen. Tenslotte wordt hij te Potsdam – waar men nog mensen zocht: “alleen kerels als een boom, meer dan 1,85 m.” – als gemeen soldaat ingelijfd bij een bataljon gardedragers.

Ds. du Buy, de psychose, waarin een aantal van zijn landgenoten verkeren, kennende, verontschuldigt zich als het ware, dat hij met de uitingen van een Duitser durft aankomen; hij heeft er dan ook de gedeelten, waarin Leinbos’ nationaliteit sterk spreekt, uitgelaten

als te prikkelend voor sommige lezers. “Van pro- of anti-Duits”, zo pleit hij, “is bij het weergeven van deze uittreksels geen sprake: ik laat “een mens” aan het woord, ik laat het licht vallen op de energie en het lijden van een intellectueel, die, wat mij betreft, ook een Fransman, een Belg had kunnen zijn. Ik vond op mijn weg de uitingen van deze Duitser, daarom nam ik hem, maar ik luisterde naar hem als een mens. Een en ander, waar, onnodig voor het gestelde doel, zijn nationaliteit sterk spreekt, liet ik weg, juist om slechts de mens aan het woord te laten en waar ik enkele karakteristieke uitdrukkingen niet kon missen en hij nu eenmaal als mens Duitser was, hoop ik, dat de laatste sommigen niet zal verhinderen de eerste in deze aangrijpende brieven te vinden.”

Wij doen een paar aanhalingen.

De 9^e september 1914 schrijft ds. Leinbos aan een vriend, die zijn pastorie niet heeft verlaten:

“Dat ge blijft, is uw taak in deze verschrikkelijke en wonderlijke tijd. Thans, nu ik buiten het ambt sta, zie ik zelf met verbazing, van hoeveel betekenis in deze dagen een predikant is, die op zijn post staat. De godsdienstoefeningen hier zijn prachtig. Zowel zij, die uittrekken alsook zij, die thuis blijven, doen zich de oude woorden der christelijke prediking in ongekende glans en in vaak niet vermoede kracht kennen. Daarbij schijnt het eenvoudigste mij altijd het beste toe. In oorlogstijd willen de zielen kommiesbrood! Geheel werkloos blijf ik ook hier niet, ik houd kazernetoespraken in de grote zaal voor de gardedragers met soms 200 aanwezigen. Van voorbereiding is er natuurlijk geen sprake. Wij hebben een zeer zware dienst ...”

De 13^e september 1914 schrijft hij van de exerceerplaats te Döberitz bij Berlijn aan de kinderen van zijn gemeente:

“Lieve kinderen! – Hartelijke groeten van jullie predikant. Als jullie mij hier thans konden zien zitten, dan zouden jullie mij waarschijnlijk niet herkennen, want ik draag een groene jagersrok en een groene muts en op zijde een hartsvanger en hoge, gele laarzen. Ondanks deze uiterlijke verandering ben ik echter nog altijd jullie predikant, en, als God het wil, zullen wij elkaar terugzien ... Temeer moeten jullie, protestantse kinderen, je aaneensluiten, opdat niemand van jullie zich verlaten voelt en ontrouw wordt. Geheel verlaten zijn jullie toch niet. Ds. Ulrich zal wel aan jullie denken, want hij houdt van jullie. Wees daarom jegens hem en zijn plaatsvervanger zeer beleefd en denk er aan, dat hij ter wille van jullie veel moeite heeft door lange spoorreizen en veel tijdverlies. Vergeet ook in deze moeilijke tijd niet geregeld de handen te vouwen en God te bidden, dat hij het spoedig weer vrede laat worden tussen de volkeren. Wees ook lief voor je roomse medeleerlingen en kameraadjes. Waar de protestantse en roomse soldaten zij aan zij op het slagveld strijden en vallen, moeten wij meer dan anders eraan denken, dat wij thuis bijeen horen, ook wanneer wij een ander geloof hebben. Hoe graag had ik in deze mooie nazomerdagen met jullie over de velden en door de bossen gewandeld en mij met jullie verheugd over je mooie Oostenrijkse land ...

Half oktober is hij te velde. De Duitse troepen waarbij hij zich bevindt, rukken over Gent en Brugge de Engelsen na. “De vermoeienissen zijn vreselijk. Spoedmarsen van 14 uur!” De 16^e oktober 1914 schrijft hij uit het stadje S., niet ver achter Gent, op de weg naar Brugge:

“ ... De eerste schoten zijn reeds gevallen. Spoedig gaat het erop los. Wij liggen in een school. Ik zit hier op zo'n kleine kinderbank, men kan niet geloven, dat men eens ook zo klein was en daarin heeft kunnen zitten. Dit stadje is tamelijk ongedeerd gebleven. Overigens ziet het er treurig uit in België. Gehele dorpen zijn verbrand en in elkaar geschoten – sluipschutters waren gewoonlijk de aanleiding. De mensen zijn vreselijk bang voor ons. De Engelsen en Fransen moeten ons, Duitsers, gruwelijk belasterd hebben dat de mensen ons zo voor rovers en kannibalen houden en bij duizenden vluchten. Als ze wisten, hoe goedmoedig en hoe weinig kwaad bedoelend wij zijn en welk een discipline er bij ons heerst. Gisteren had een van ons een aquarel uit de lijst genomen en bij zich gestoken: hij gaat met het volgend transport naar Duitsland terug om gestraft te worden! Wij mogen, als het niet noodzakelijk is, geen appel van de bomen plukken. Het gaat mij bij voortdurend zeer goed. Wat ons de volgende dagen zullen brengen? Wij zijn vrolijk en welgemoed.”

Zondag 25-10-14:

“Na vreselijke dagen en nachten nog in leven. We liggen diep ingegraven tegenover de vijand (70.000 geallieerden). De slag woedt onafgebroken voort. Het verschrikkelijks is de strijd in de nacht met de blanke wapens. We zijn te zwak, krijgen echter spoedig hulp, tot zolang heet het volhouden. Onze toestand is slecht, sinds een week geen slaap, weinig water en voedsel. Wie van onze mannen verwond wordt en in handen van de vijand valt, vinden wij verminkt terug. Maar we zullen wraak nemen en volhouden als rots en steen. Zojuist horen wij, dat de wereldpositie gunstig voor ons is. Dus zou er toch nog hoop zijn voor ons?”

Voor Diksmuide, 27-10-14:

“Een groet ten afscheid. Ik geloof niet, dat ik deze verschrikkelijke sluipschuttersgevechten overleef. Onze kameraden en officieren zijn zoeven begraven. De strijd in dit deel van België is onbeschrijflijk hardnekkig. We zijn gisteren van Diksmuide teruggeslagen met zware verliezen. Ik heb verscheidene schoten in helm en uniform. Vandaag weer storm op het ellendige nest. Machinegeweren in bomen en op huizen, elke straat een kleine vesting. Ik denk nog eens, als zo vaak, in trouw aan mijn geliefde gemeente te Amstetten. Het doet mij leed. Vaarwel, groet allen. – Uw predikant L.”

Loopgraaf voor Diksmuide, 27-10-14:

“Mijn verjaardag! Nog gaat het mij goed. God zal ons verder helpen. Van mijn kameraden mis ik de meeste. Welk een tragedie zulk een oorlog!”

De volgende dag:

“ ... Wij hebben een zeer moeilijke positie. Elke dag valt er een hele troep, omdat wij voortdurend onder geweer- en schrapnelvuur staan. Een aantal van mijn kameraden is krankzinnig geworden. Mij gaat het nog goed ...”

De 30^e oktober:

“Voor onze ogen speelt zich sinds hedenmorgen een ongeëvenaard schouwspel af, een onafgebroken kanonnade van de beide artillerieën. Elke seconde vallen er twee tot vier schoten. De lucht beeft en de aarde siddert, wij graven ons dieper in de kleigrond in om veilig te zijn tegen de in het rond vliegende granaatscherven.

Het begint nu bedenkelijk koud te worden, daarbij nat, regen, mist en rijp. Allen zijn meer of minder ziek, wat geen wonder is. Wat zou men er thans voor geven, een nacht in een bed te liggen, eens te gaan wandelen zonder dit bestendig gevaar van de vijandelijke kogels! Onze verzorging is tot het uiterste beperkt, in hoofdzaak brood en spek, alles in uitgemeten karige porties. Om een stuk droog brood is er vaak twist en krakeel. Onze veldkeuken komt wel elke dag, zij heeft echter ook iets degelijks, want de streek is tot het uiterste hoekje doorzocht: de laatste inwoners hebben nauwelijks het weinige om hun eigen leven te rekken. Bitter is het op wacht staan 's nachts en het op patrouille gaan, dit laatste bovendien gestaag met levensgevaar verbonden. Zo ziet het er bij ons uit. Allen verlangen naar rust en vrede, velen naar de dood. Zoals God het wil. Ik verdraag alles rustig en gelijkmoedig. We naderen de adventstijd, dan verheugt men zich over de komst van de Heer.”

Loopgraaf voor Diksmuide, 31-10-14:

“Uw brief van 19-10 kwam gisterenavond in mijn aardbol gevlogen: ik haast mij hem vanmorgen in alle vroegte te beantwoorden. Wij, jagers, liggen sinds meer dan acht dagen tegenover de Belgische stad Diksmuide, in de omgeving waarvan zich ongeveer 100.000 Engelsen, Fransen en Belgen bevinden, die de stad krachtig verdedigen. Zij hebben het ellendige nest met loopgraven van ijzerbeton omringd, zij hebben prikkeldraadversperringen en elektrische geleidingen aangelegd en beschikken over goede artillerie ... Wij, jagers, staan aan de spits van het belegeringsleger en hebben het meest te lijden. Reeds driemaal hebben wij geprobeerd de stad stormenderhand in te nemen, werden echter telkens met grote verliezen teruggeslagen. De zwarte duivels zaten met machinegeweren in bomen en op huizen en hebben vreselijk huisgehouden in onze gelederen zonder dat het ons gelukte hen

wezenlijke schade toe te brengen. Sinds twee dagen vuren onze 42 cm-kanonnen, maar ook dat schijnt nog niet goed te helpen. Daarom moeten wij de stad langzaam door parallelloopgraven naderen om dan het vuur met meer succes te kunnen openen. Van mijn compagnie leeft nog slechts de helft. Tweemaal ben ik zelf licht gewond ...

“Ons leven brengen wij door in de loopgraaf, wat op de duur tamelijk inspannend is. Zo spoedig men het hoofd opsteekt, vliegen je de blauwe bonen om de helm. Daarom arbeiden wij uitsluitend 's nachts. Meer dan eens heeft de vijand ons willen overrompelen en overvallen, dan was het erom te doen je leven dapper te verdedigen ... De oorlog is veel vreselijker dan men thuis ooit kan vermoeden. Wie niet door een kogel wordt getroffen, wordt weggemaaid door de bovenmenselijke inspanning, honger, natheid en koude. Vele mijner kameraden zien er meer uit als doden dan als levenden, ze lopen bedrukt rond en verlangen naar de dood. Mij gaat het goddank nog vrij goed, een groot deel van mijn aanvankelijke kracht is ook al lang verdwenen, wat doet het er toe, maar het gaat om de grote zaak van een volk ... daar komt het op de enkeling niet aan, hij heeft zijn plicht te doen, het overige ligt in andere handen ...”

Nog altijd uit de loopgraaf van Diksmuide, 3 november 1914:

“Ik lig sinds tien dagen met mijn bataljon voor de vesting D. Wij leven onder voortdurend gedonder der granaten, komen nooit uit de nauwe hopen in de grond. Dat is geen kleinigheid. Sinds drie weken geen laarzen uitgetrokken, geen kleren van het lijf, nooit gewassen, geen rust bij dag en bij nacht ... O, de oorlog is vreselijk. Geen woorden kunnen de ellende beschrijven, die hij over land en mensen brengt. België is in sommige streken een rokende ashooop,

vooral in onze hoek ... Wat hebben wij al voor dagen en nachten van schrik beleefd, wanneer wij in schijnbaar vreedzame dorpen plotseling werden overvallen! Geen wonder, dat men zelf gevaar loopt ruw te worden en al het menswaardige en heilige te vergeten. Ge schrijft over het heerlijke gevoel voor het vaderland in het veld te staan. Ja, dat mag zo zijn, maar in het kleine en enkele verdwijnt dit gevoel in de zee van bloed en tranen aan beide zijden. Ook daarin hebt ge zeker gelijk, dat de oorlogstijd veel goeds en moois met zich brengt. Wij weten het best, dat wij heel anders zouden terugkomen, indien wij ooit terugkwamen, veel ernstiger, veel bescheidener, veel stiller en tevredener. Hoe leert men thans datgene waarden, wat men vroeger niet op prijs stelde. Maar of het goede toch niet verreweg wordt overtroffen door het boze en demonische, dat in de oorlog naar boven is gekomen? ...”

Voor Diksmuide, 5-11-14:

“Met zeer veel belangstelling vernam ik, dat ik aan hartzwakke heb geleden, of nog lijd. Lieve deugd, waarvan iemand al niet kan worden verdacht! Mijn hart is zo goed en klopt zo zuiver als een hamer op het aambeeld, ik bedoel het natuurlijk in lichamelijke betekenis. Onze grote spoedmarsen heeft niemand beter doorstand dan de “dominee uit Oostenrijk” en waar het schrapnelvuur het hevigst was, zo dat zelfs de officieren vluchtten, daar heeft hij gestaan; en wanneer de anderen sliepen, is hij naar buiten geslopen en heeft de velden en bosjes afgezocht naar trouwe doden en hen begraven; en bij gevaarlijke patrouilletochten heeft hij nooit ontbroken. Deze eigen lof, die de eerste en de laatste zal zijn, die gij in deze veldtocht uit mijn mond hoort, moet ditmaal worden verontschuldigd, het is gebeurd om de liefderijke bezorgdheid betreffende mijn hartzwakke af te wijzen. Maar zeker – dat is juist – ik lijd aan een hartzwakke, maar aan een van

geestelijke aard. Zij ligt zo ongeveer in de richting als indertijd reeds bij Hagar, toen zij haar versmachtend kind terzijde legde en klaagde: "Dat ik het kind niet zie sterven!" ...

"Ik verheug mij thans in het bezit van een schone, rode, volle baard, die zo "mooi" is, dat ik daarmee kleine kinderen naar bed zou kunnen jagen; in alle opzichten verkeert men in wonderlijke omstandigheden. Mijn rechter broekspijp moest indertijd tengevolge van een schampschot worden afgesneden en is nu door een civiele broekspijp vervangen. Aan jas en mantel is velerlei gelapt met allerlei soort van goed. Tengevolge van de vele graafarbeid heeft men handen als een smid, wat mede daardoor komt, dat men zich als jager meer op handen en voeten moet bewegen dan op zijn twee benen.

Maar nu alle gekheid op een stokje, de oorlog is toch te vreselijk bittere ernst. In enkele weken wordt men jaren ouder. Dagelijks ziet men de dood in het aangezicht en hoe dikwijls meent men, dat zijn laatste uur is geslagen. Voor enige dagen had ik blijkbaar bedorven wijn gedronken en heb ik verschrikkelijke uren doorleefd. Een halve nacht heb ik mij in het gras liggen rondwentelen en God gesmeekt het kort met mij te maken en mij te verlossen. 's Morgens was ik zo zwak, dat ik niet kon opstaan, maar gauw was het voorbij en nu voel ik mij weer zo sterk, dat ik jonge bomen zou kunnen uitrukken. Nooit zal ik die nacht van schrik vergeten. Een kameraad had voor enige tijd iets dergelijks ervaren: wij moesten zijn mond toebinden, opdat hij door zijn geschreeuw onze positie niet zou verraden.

"Op algemeen verlangen houd ik thans elke avond een godsdienstige toespraak. Dat zijn wonderbare uren, wanneer wij in schemerige maneschijn samen hokken, in onze lange mantels gehuld en naar de eeuwige waarheden luisteren ..."

De 7^e november 1914 zond hij, nog voor Diksmuide liggende, het volgende (door ds. du Buy vertaalde) vers:

Och, mocht ik nog eens aanschouwen
Uw vriendelijk kindergelaat,
Terwijl de morgenzon
Zich in uw oogjes baadt.

Och, mocht ik nog eens weer kussen
Uw lieve, trouwe hand,
O moeder, lieve moeder
In 't verre vaderland!

Och, mocht ik nog eenmaal horen
De machtige stem van de Heer,
Dan legde ik (o hoor Heer, mijn bede!)
Mijn hoofd op uw trouwe ter neer.

Drie dagen nadat hij dit had geschreven, sneuvelde hij.